

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РАНЬОГО ГОТИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Готика (від італ. “gotico” – букв. – готський, від назви германського племені готів) — художній стиль, який став завершальним етапом у розвитку середньовічного мистецтва країн Західної, Центральної і частково Східної Європи. Готика в основному розвивалась в країнах, де панувала католицька церква, і під її егідою феодально-церковні основи зберігалися в ідеології та культурі епохи готики. Готичне мистецтво залишалося переважно культовим і за призначенням, і за тематикою, воно було співвіднесене з вічністю, з “вищими” ірраціональними силами.

Для готики характерні символіко-алегоричні типи мислення та умовність художньої мови. На розвиток готичного мистецтва значною мірою вплинули філософські ідеї епохи Середньовіччя. Заслуга створення могутньої філософської системи, яка стала основою західної культури, належить Фомі Аквінському. Він відмовився від платонівського принципу первинності духу і запропонував повернутися до справжніх класичних джерел, до тієї суми античного знання, що уособлює собою Аристотель. Ф. Аквінський підводить як фундамент під західну культуру раціональність божественного початку. Поширюючись на всі області знання, філософська система охоплює також мистецтво: нею пояснюється готична архітектура не тільки з погляду її символічного значення, але і з погляду її конструктивної системи. Конструктивна система готики є не що інше, як доведення до крайності романської склепінневої структури і системи рівноваги протидіючих сил. Довести до межі яку-небудь конструктивну систему – означає логічно розвинути всі закладені в ній можливості. Готична архітектура, безсумнівно, прагне до розвитку і демонстрації процесу техніки, що відтепер вважається одним з найвищих досягнень культури. Готична архітектура немислима поза рамками нової міської дійсності. Взагалі розвиток готичного стилю відображає кардинальні зміни у структурі середньовічного суспільства і початок формування централізованих держав, виникнення і зміцнення міст.

По мірі розвитку суспільної свідомості слабшали засади середньовічного релігійно-догматичного світогляду, розширялись можливості пізнання і естетичного осмислення реального світу, складалися нові архітектурні типи. З ростом багатства і здатності до його продукування росте міське населення. Збільшується число ремісничих майстерень.

Механізм торгівлі все більше ускладнюється. Починаються зусилля по упорядкуванню і прикрашанні міст.

Іntenсивно розвиваються містобудівництво та громадянська архітектура. Міські архітектурні ансамблі включають культові та світські будівлі.

Головна міська площа часто окреслювалась будинками з аркадами. Міста оточувались потужними стінами з дорого оздобленими поїзними баштами. Замки королів і феодалів поступово перетворювались в складні комплекси палацових та культових споруд. Смілива та складна каркасна конструкція готичного собору дозволила подолати масивність романських будівель, полегшити стіни та склепіння, створити динамічну єдність внутрішнього простору.

Готичні майстри широко звернулись до яскравих образів та уявлень, породжених народною фантазією. Водночас в їх мистецтві сильніше, ніж у романському, відчувався вплив більш раціонального сприйняття світу, прогресивних тенденцій того часу.

В цілому готичне мистецтво, що відбивало глибокі і гострі суперечності епохи, було внутрішньо суперечливим: в ньому дивно перетинались риси реалізму, глибокої та простої людяності почуттів з набожним замилюванням.

У першій половині XII ст., в пізній романській період, елементи нового готичного стилю виникають в області Іль-Де-Франс. З цієї північно-французької області, де романська школа відставала в розвитку і безпосередньо не позначався вплив античних традицій, виходить новий могутній імпульс, що відкриває шлях готичному мистецтву Франції. З Франції готика

поширюється на сусідні країни, ще в XII в. вона з'являється в Англії, а в наступному сторіччі – в Німеччині, Італії й Іспанії. Готика проникає у різні країни не відразу і нерівномірно, — із відносно великим запізненням новий стиль знаходить своє вираження й у чеських областях. Згодом готична архітектура стає універсальним загальноєвропейським стилем.

Особливості готичного стилю, що прийшов на зміну романському, найкраще можна простежити на архітектурі соборів. В епоху середньовіччя починаються зусилля по впорядкуванню і прикрашанні міст. І в центрі завжди знаходиться собор, що підноситься над низькими житлами городян. Це більше ніж монумент. Городяни намагалися зробити з нього “диво”, що викликає у всіх подив.

Це зрозуміло, адже собор є мірилом технічних можливостей, заможності і культури громадян.

Його високі шпилі здалеку видні подорожнім, як маяки мореплавцям. “Готичний собор — це вищий зразок синтезу архітектури, скульптури та живопису”.⁹ Внутрішній простір собору, вертикалізм його башт і склепінь, підкорення скульптури динамічним архітектурним ритмам справляли сильний вплив на віруючих. Собор у цілому являє собою ніби зібране в єдиному фокусі релігійне відтворення світу, але в релігійний сюжет непомітно втручався інтерес до реальної дійсності, до її протиріччя. Вже в деяких французьких церквах кінця XII ст. відбувається значний розвиток простору вгору, що дозволяє освітити наву з бічних вікон. У хрестовому склепінні (перекритті) акцентуються силові лінії. Стрільчаста арка утворена перетинанням двох напівциліндричних дуг. Якщо романська архітектура ґрунтувалася на статичній рівновазі дії згори і протидії знизу, то готична архітектура — на динамічному контрасті двох протилежно спрямованих ліній, взаємодія між якими відбувається в найвищій точці, на вершині стрільчатої арки. Зосередження сил у нервюрах приводить до перетворення склепіння в просте схрещення силових ліній, завдяки чому полегшується маса опорних стовпів. Оскільки гра різноманітних сил зосереджується на стовпах, то стіни втрачають роль несучої опори і практично зникають, поступаючись місцем величезним вікнам з кольоровими вітражами. Стрільчасті склепіння викликають сильний бічний розпір, що усередині погашається протилежно спрямованим розпором сусідніх склепінь, а зовні – могутніми аркбутанами. Аркбутани являють собою напіварки, що спираються на контрфорс. Найчастіше аркбутани розташовуються двома ярусами. Це робиться для того, щоб погасити розмір арок центральної і бічної навів. Оскільки всі силові лінії прагнуть догори, то готичний собор виглядає усередині як величезний простір. Зовні готичний собор виглядає як складна конструкція, підтримувана дугами аркбутанів. Декор готичного собору відрізняється звичайно багатством і розмаїтістю, зв'язаний із силовими лініями конструкції. Це ніби наводить на думку, що могутні сили готичної конструктивної системи породжують, подібно великим космічним силам, нескінченну розмаїтість існуючих у природі форм.

В мистецтві готики набувала великого значення і світська архітектура: вона ставала різноманітнішою за призначенням, багатша за формами. В готиці відбувається збагачення і ускладнення синтезу мистецтв, розширення систем сюжетів, в яких відобразились уявлення про світ. Основним видом образотворчого мистецтва була скульптура, яка набула багатого художнього змісту. “Застиглість та замкнутість романських статуй змінилась рухливістю фігур, їх звертанням один до одного та до глядача”.³ Виник інтерес до реальних природних форм, до фізичної краси та почуттів людини, по новому трактувалися теми материнства, морального страждання. В готиці драматично перепліталися ліризм та трагічні афекти, піднесена духовність та соціальна сатира, фантастичний гротеск та фольклорність, гострі життєві спостереження. В епоху готики розквітла книжкова мініатюра та з'явився вівтарний живопис, досягло високого рівня декоративне мистецтво, пов'язане з високим розвитком цехового ремесла.

Таким чином, в готиці були об'єднані багато відмінних один від одного елементів. Хоча готика і виникла в процесі розвитку романської архітектури, на противагу їй і наступній архітектурі ренесансу, бароко й класицизму, — це єдиний стиль, що створив зовсім своєрідну систему форм і нове розуміння організації простору й об'ємної композиції.

У 1220 р. написав анонімний сучасник про величний собор у Лінкольні: “Це не зібране, а

єдине ціле”. Коротке та незвичайно точне зауваження стосується не тільки відомого англійського кафедрального собору, але і всієї готики. Це визначення можна вважати умілим формулюванням сутності готики, що дозволяє знайти доступ до глибокого розуміння готичного мистецтва.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Всеобщая история архитектуры. – М., 1966. – Т.1. – С. 323; 2. Бартнев И.О. От пирамид до современных зданий. - Л-М., 1962; 3. Якобсон А.Л. Закономерности в развитии раннесредневековой архитектуры, - Л., 1983; 4. Geza Entz Die Kunst der Gotik. - Leipzig, 1981. – S. 10-15; 5. Geza Entz Die Welt der Gotik. - Leipzig, 1981. S. 7; 6. Eberband Hempel Geschichte der deutschen Baukunst. - München, 1956. S. 20; 7. Geza Entz Die Verbreitung der nordfranzösischen Gotik. - Leipzig, 1981. S. 40-42; 8. Архитектура Запада: противоречия и поиски, - М., 1983; 9. Мастера французской готики XII-XIII вв. - М., 1988; 10. Дмитриева Н.А. Краткая история искусств. - М., 1980, - Вып. 1

В. Томулец

РОЛЬ БЕССАРАБСКОЙ И УКРАИНСКОЙ ТОРГОВОЙ БУРЖУАЗИИ В ПРИОБЩЕНИИ БЕССАРАБИИ К ОБЩЕРОССИЙСКОМУ РЫНКУ (1812-1868 ГГ.)

В российской, как советской, так и современной историографии написано довольно много работ, посвященных образованию всероссийского рынка. Однако ряд аспектов данной проблемы, связанных с приобщением к общероссийскому рынку национальных окраин, аннексированных Россией в конце XVIII – начале XIX века, не получил еще должного освещения и нуждается в дальнейшей разработке.

При изучении данного вопроса необходимо учитывать, что до 1812 г., когда Бессарабия была аннексирована Россией, территория между Прутом и Днестром входила в состав Молдавского княжества и являла собой единое целое, где проходил процесс становления внутреннего рынка, обусловленный развитием товарно-денежных отношений. Таким образом, после 1812 г. Бессарабия была отторгнута от единой экономической и политической системы и насильственно включена в другую, что не могло не сказаться на экономическом развитии края. Однако Бессарабия не сразу была включена в экономическую и политическую систему Российской империи и до 1831 г. была изолирована от других губерний таможенно-карантинной линией на Днестре.

В данной статье, на основе анализа архивных источников, рассматривается не весь спектр механизмов включения края в общероссийский рынок, а анализируется лишь роль бессарабской и особенно украинской торговой буржуазии в этом процессе, начиная с аннексии 16(28) мая 1812 г. Бессарабии Российской империей и до аграрной реформы в крае 14 июня 1868 г.

В приобщении Бессарабии к общероссийскому рынку в предреформенные десятилетия условно можно выделить два периода: первый охватывает 1812-1820-е гг., второй – 1830-1860-е гг.

Первый период – время ознакомления с условиями и возможностями торговли, установления связей, преимущественно с соседними украинскими губерниями, и первые значительные торговые операции. Сказывалось влияние особенностей торгового законодательства, суда и управления, наличие Днестровской таможенно-карантинной линии. В этот период значительная роль принадлежит иностранному купечеству и товарообороту зарубежных товаров. В вывозе края преобладают свежие и сушеные фрукты, вино и виноград, скот и продукция животноводства, древесина и изделия из неё, отдельные строительные материалы из северных и центральных уездов, соль и рыба – из южных уездов.

Период 1812-1820-х гг. можно разделить на два этапа.

Первый этап охватывает десятилетие 1816-1825 гг., когда местному купечеству были предоставлены различные льготы, в том числе беспошлинный вывоз бессарабских товаров в другие губернии. Соотношение между ввозом и вывозом в торговле Бессарабии с другими губерниями еще не стабилизировалось: в отдельные годы вывоз бессарабских товаров преобладал над ввозом собственно российских. Рынок сбыта российских товаров был сравнительно узким.